

L'eivissenc Josep Bordas, diputat constituent de 1931

per Felip Cirer Costa

Fa un temps i llegint sobre el tema dels exiliats republicans catalans a Amèrica sortia un personatge, Josep Bordas de la Cuesta, nascut a Eivissa, que va tenir importants càrrecs durant la II República. Calia comprovar que fos real la seua naixença a Eivissa, ja que en altres llocs apareixia com a natural de Castelló d'Empúries.

És de tots conegut que Ramon Bordas i Estragués va exercir de professor del Col·legi de Segona Ensenyança d'Eivissa entre 1872 i 1879 i que fruit de la seua estada a l'illa és l'obra de teatre *La pagesa d'Eivissa*, estrenada al Teatre Romea de Barcelona l'any 1877. Era per aquí on calia buscar l'origen d'aquest misteriós personatge.

Ramon Bordas i Estragués

No repetirem aquí les breus notes que sobre aquest personatge han publicat Fina Matutes Serra¹ i Maria Neus García Ferrer.² Bordas havia nascut a Castelló d'Empúries el dia 10 de novembre de 1837 al carrer de la Llana, que amb el temps canvià el nom i fou batejat com carrer de Ramon Bordas, en honor seu. Cursà el batxillerat a l'Institut de Figueres, on es relacionà amb el món literari d'aquella ciutat i on publicà algunes poesies en els periòdics locals. Després passà a Barcelona, on es llicencià en

Filosofia i lletres. Sembla que fou durant la seua estada a Barcelona quan s'aficionà al teatre i aviat va veure representada al Teatre Romea la seua primera obra, *Les dues nobleses*, el 7 de desembre de 1867, obra en tres actes i que l'autor dedicà als seus pares. Cal apuntar que el Romea era regentat en aquells moments pel famós home de teatre de la Renaixença Frederic Soler «Pitarra», i allí, al Romea, Bordas estrenà tres obres més amb destacat èxit: *Un agregat de boits* (1868), *Coses del dia* (1868) i *La flor de la muntanya* (1871).³ En general són obres de temàtica costumista; es representaren a molts de pobles d'arreu de Catalunya.

Bordas formava part d'un grup d'autors teatrals que, comandats per Pitarra, donaren un gran impuls al teatre de la Renaixença. Era part del grup conegut com els Gonfanoners, en què a més dels dos ja esmentats autors, també destacaren Damas Calvet, F. Pelagi i Briz, F. Ubach i Vineta, Manuel Ribot i molts d'altres.

Acabats els estudis universitaris exercí durant algun temps com a professor de llatí, retòrica i humanitats en una escola privada situada al carrer de la Boqueria de Barcelona.

L'any 1872 es desplaçà a les illes Balears, on participà en unes proves de selecció per accedir a una plaça de professor de llatí i retòrica. Se li adjudicà plaça al col·legi d'Eivissa.⁴

Retrat de Ramon Bordas i Estragués a la maduresa (del llibre *Gent de Castelló*).

Sembla que va venir a Eivissa acompanyat de la seua germana Mercè, amb la qual residí a l'illa. Com diu Isidor Marí, l'arribada de Ramon Bordas a Eivissa significà l'enllaç de la literatura local amb la Renaixença catalana.⁵ Si el 1235 i de la mà de l'empordanès Guillem de Montgrí i altres d'aquelles comarques entràrem en la civilització cultural occidental i més concretament en la catalana, a mitjan segle XIX, un altre empordanès, Ramon Bordas, ens fa entrar en el moviment cultural de la Renaixença.

Durant la seua estada a Eivissa va conèixer Trinitat de la Cuesta

1. MATUTES SERRA, Fina (1996). *Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*. veu *Bordas i Estragués, Ramon*, volum II, Eivissa.

2. GARCÍA FERRER, Ma. Neus (2000). *Historia de la educación en la Ibiza contemporánea*. Eivissa: Edicions Can Sifre. Eivissa 2000, p. 393.

3. RIPOLL I CORNELL, Esteve (2000). *Gent de Castelló. La seva vida i la seva obra (segles XVI-XX)*, «Tres homes i el teatre: Ramon Bordas i Estragués...», p. 123 i ss.

4. GARCÍA FERRER (2000), p. 393.

5. MARÍ, Isidor (2001). *La cultura a Eivissa i Formentera (segles XIX i XX)*. Palma: Edicions Documenta Balear, p. 15.

Portada de l'obra teatral *La pagesa d'Eivissa* (1877) i de la dedicatòria a Joaquín de la Cuesta Navarro.

Palau, amb la qual es casà. El pare de Trinitat era Joaquín de la Cuesta Navarro, administrador d'hisenda, natural de Cartagena. La família vivia en una casa de la costa de Padilla; la costa de Padilla uneix, mitjançant uns esglaons, el carrer de Sant Carles amb el carrer de Pere Tur, a Dalt Vila.⁶ El pare era vidu i tenia 50 anys i Trinitat, 23. Amb ells vivia una criada, Eulària Serra, de 30 anys.

El matrimoni de Ramon Bordas i Trinitat de la Cuesta Palau

Al llibre de matrimonis de la parròquia de Sant Pere hi ha la inscripció d'aquest matrimoni:

A los trece días del mes de noviembre del año mil ochocientos setenta y cinco, en la Iglesia de San Cristóbal, ayuda parroquial de la de San Pedro Apóstol de esta Ciudad, dispensados por el Muy Ilmo. Señor D. Rafael Oliver y Ribas, Pbro., Gobernador Eclesiástico y Vicario Capitular de esta Diócesis de Ibiza, Provincia de las Baleares, tras las

tres canónicas moniciones, y no habiendo resultado impedimento alguno en las diligencias practicadas en esta curia eclesiástica, el Ilmo. Señor Don Ignacio Severo Riera, Pbro. Canónigo de esta Santa Iglesia Catedral, obtenida del ya citado Señor Gobernador Eclesiástico la competente licencia y ante mi, el infraescrito Cura Ecónomo, casé y desposé por palabra de presentes a Don Ramon Bordas, soltero, de treinta y ocho años de edad, Profesor del Colegio de Segunda Enseñanza de esta ciudad de Ibiza, natural de Castelló de Ampurias, Obispado de Gerona y vecino de esta parroquia de S. Pedro, hijo legítimo y de legítimo matrimonio de Don José y de Doña Luisa Estragués, ambos naturales del ya citado pueblo de Castelló; con Doña Trinidad de la Cuesta, soltera, de veinte y ocho años de edad, natural de la parroquia del Salvador de la Marina⁷ y vecina de esta de S. Pedro,

7. En el llibre de batejos de la parròquia del Salvador trobam que Trinitat de la Cuesta Palau fou batejada el dia 15 d'abril de 1847. Hi consten dos germans més: Maria Purificació (1849) i Joaquim (1851).

hija legítima y de legítimo matrimonio de Don Joaquín y de Doña María Ángela Palau, ambos de esta Ciudad de Ibiza, gozando dichos contrayentes del consejo favorable de los respectivos padres; habiendo antes preguntado y entendido nuestro consentimiento y procedidos todos los demás requisitos que son necesarios para la validez y legitimidad de este Sacramento, confesando ambos y comulgando dichos contrayentes y quedando examinados y aprobados de doctrina cristiana. Estuvieron presentes por testigos de dicho acto Don Bernardo Calbet y Juan⁸ y don Francisco Javier Gotarredona y Juan,⁹ ambos casados y propios de esta ciudad. Y para que conste, firmo con dicho Sr. Canónigo la presente partida a los catorce días del mes de Noviembre del año arriba dicho.

Juan Marí, C. Ecónomo
Ignacio Severo Riera¹⁰

Cal apuntar que en aquell moment la parròquia de Sant Pere es trobava ubicada a la Catedral, concretament tenia la seu a la capella Fonda o de Sant Pere. Amb el temps, la parròquia passà a l'església que havia estat dels pares dominics; el 1936 de manera efectiva la capella Fonda deixà de ser seu parroquial.

Al llibre de naixements de la parròquia de Sant Pere, custodiat a l'Arxiu de la Pabordia d'Eivissa, es troba l'anotació del bateig de Josep Bordas de la Cuesta i que diu el següent:

José Bordas de D. Ramon y de Doña María de la Trinidad de la Cuesta [al marge del llibre]

En la Iglesia Parroquial de San Pedro Apóstol de la Catedral de esta Isla y Obispado de Ibiza, Provin-

8. Bernat Calbet Juan (1829-1889), farmacèutic. Havia estat batle d'Eivissa entre 1869 i 1872. Informació de Joan Planells Ripoll.

9. Francesc Xavier Gotarredona Juan (1822-1886), registrador de la propietat i casat el 1861 amb Adelaida Hernández Palau. Informació de Joan Planells Ripoll.

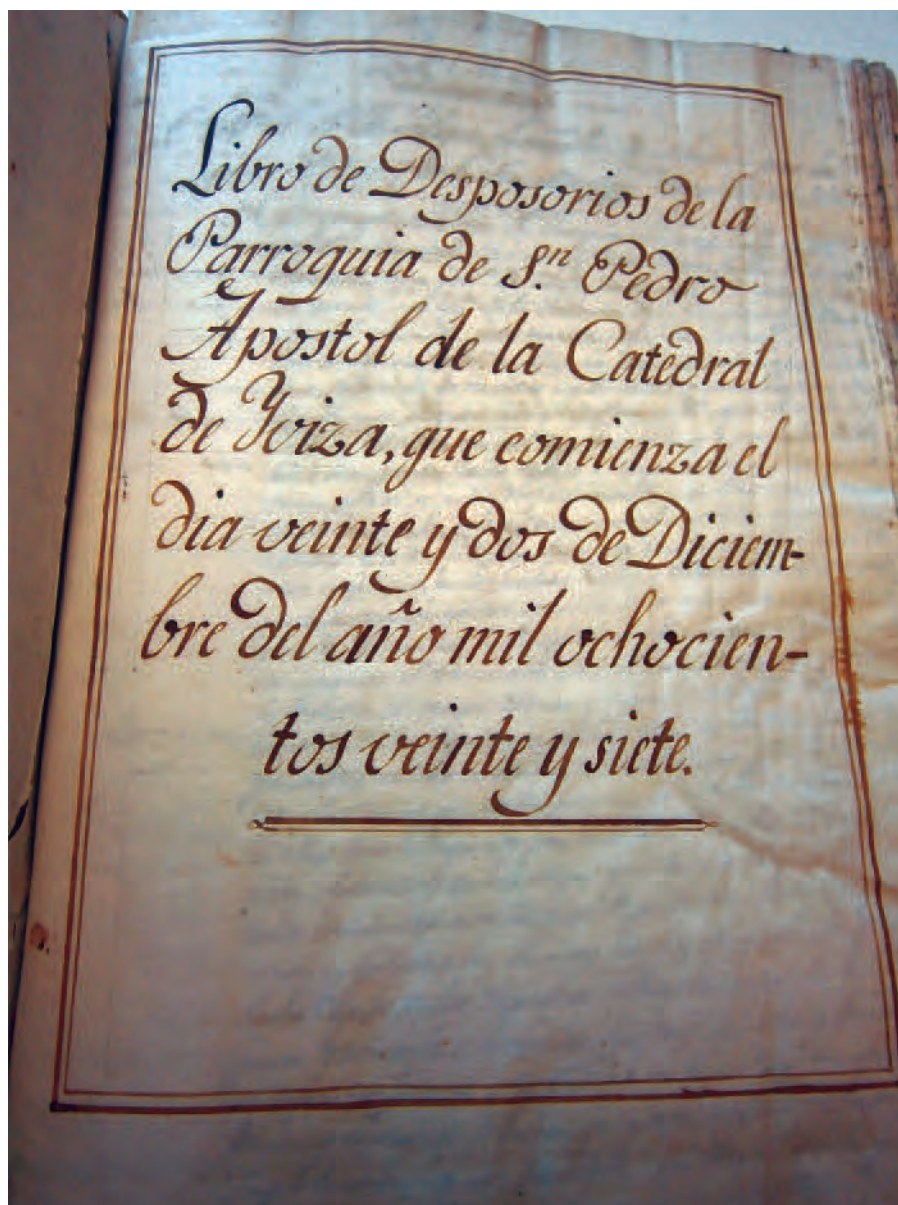
10. Llibre de Matrimonis de la Parròquia de Sant Pere Apòstol d'Eivissa. Arxiu Històric de la Pabordia d'Eivissa.

cia de las Baleares, a los once días del mes de junio del año mil ochocientos setenta y siete, Yo, Don Vicente Ribas y Ramón, Presbítero, Cura Económico de la expresada parroquia, bauticé solemnemente a un niño, que nació a las diez y media de la mañana del día siete del mismo mes y año, hijo legítimo y de legítimo matrimonio de Don Ramon Bordas Profesor de segunda enseñanza, natural de Castelló de Ampurias, provincia de Cataluña y de Doña María de la Trinidad de la Cuesta, natural de esta parroquia de San Pedro, ambos vecinos de la misma, siendo sus abuelos paternos Don José Bordas, propietario, natural de la citada de Castelló de Ampurias y Doña Lucía Estragués, natural de Verges de la citada provincia de Cataluña y los maternos, don Joaquín de la Cuesta y Navarro, Administrador de Hacienda Pública, cesante, natural de la ciudad de Cartagena y Doña María de los Ángeles Palau, natural de la ciudad de Zamora. Se le impusieron los nombres de José, Joaquín, Ramón y Pedro. Fueron sus padrinos Don Joaquín de la Cuesta y Navarro, viudo, Administrador de hacienda pública, cesante, natural de la ciudad de Cartagena y Doña Mercedes Bordas y Estragués, soltera, natural de Castelló de Ampurias, ambos vecinos de esta parroquia de San Pedro, a quienes advertí el parentesco espiritual y obligaciones que por el se contrayen, fueron testigos los mismos padrinos. Y para que conste estendí y autoricé la presente partida en el presente libro de bautismos de esta parroquia en el día, mes y año arriba dicho.

Vicente Ribas, presbítero y cura ecónomo.¹¹

Trinitat de la Cuesta Palau, per la banda materna, pertanyia a la fa-

11. Llibre de Batejos de la Parròquia de Sant Pere Apòstol d'Eivissa. Arxiu Històric de la Pabordia d'Eivissa. Cal advertir que l'àvia paterna, Llàcia Estragués, consta com a natural de Verges, quan en la inscripció matrimonial dels seus pares (1875) es diu que els pares de Ramon Bordas eren naturals de Castelló d'Empúries.

Portada del llibre de matrimonis de la parròquia de Sant Pere, de la Catedral d'Eivissa, que conté l'anotació de 13 de novembre de 1875, del matrimoni de Ramon Bordas i Trinitat de la Cuesta.

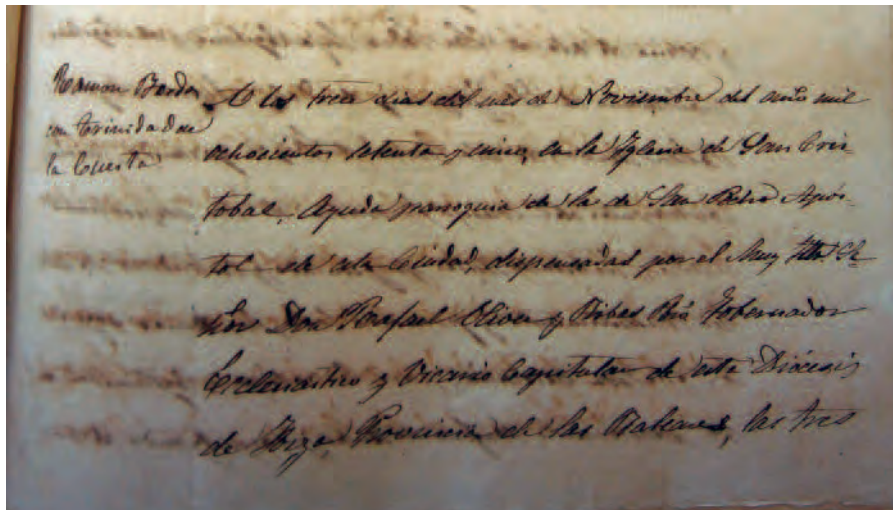
mília de llinatge Palau, existent a Eivissa des del s. XIII. Bona part dels hòmens de la família eren patrons de marina, fins que Pere Palau Gegant (1750-1814) cursà la carrera de Dret i va iniciar una prestigiosa nissaga d'advocats, entre els quals destacaren el polític Antoni Palau de Mesa (1823-1887), diputat per la circumscripció d'Eivissa en diverses legislatures de la segona meitat del segle XIX; el llicenciat en Dret i vicari general de la diòcesi, Manuel Palau Aqüenza (1823-1898), i també l'hisendat i polític Joan Palau Sorà (1857-1922). Els avis materns de Trinitat foren Pere Palau Ramon

(1790-1848), hisendat, i Jesualda Gil.¹²

Del matrimoni Bordas-de la Cuesta nasqueren tres fills: Josep, Maria dels Àngels i Maria Dolors. Revisat el llibre de batejos de la parròquia de Sant Pere d'Eivissa, sembla que únicament Josep va néixer a Eivissa; les dues filles ja degueren néixer al Principat.

Ramon Bordas i la seua família s'establiren a Barcelona el 1879.

12. Informació facilitada per Joan Planells Ripoll, d'un llibre en preparació sobre els llinatges d'Eivissa.

Anotació de 13 de novembre de 1875, del matrimoni de Ramon Bordas i Trinitat de la Cuesta, al llibre de matrimonis de la parròquia de Sant Pere, de la Catedral d'Eivissa.

Tal vegada el motiu de voler abandonar l'illa d'Eivissa fou que les seues obres teatrals eren molt celebrades i a Barcelona es dedicà quasi per complet al teatre, la seua passió. Les seues obres acostumaven a ser representades per la companyia Teatre Català, que dirigia Serafí Pitarrà. D'aquesta segona etapa cal destacar *Un home polític* (1882) i *Política i honra* (1883), que planteja l'honestedat i l'ètica en les persones que es dediquen a la política. De caire històric és *Lo comte d'Ampurias* (1897). Pel que fa a les Pitiüses té un interès particular *La pagesa d'Eivissa*, estrenada el 1887 al Teatre Romea de Barcelona; drama rural en vers i inspirat en els costums eivissencs que Ramon Bordas va conèixer perfectament durant la seua estada de set anys a Eivissa. L'obra transcorre en una casa del poble de Sant Jordi de ses Salines i és el conflicte d'una dona que té dos pretendents; els seus sentiments basculen entre nobles intencions o bé cap a interessos més materials, que representen els dos antagonistes. Fa una àcida crítica a alguns costums eivissencs com el festeig i la fugida, que es presenten com a primitius i incultes. És l'obra una lluita entre la civilitat i el model rural. L'autor és totalment partidari de l'educació com a solució a l'enderrement que significa la vida del camp.

Aquesta obra fou dedicada per l'autor al seu sogre, Joaquín de la

Cuesta Navarro. *La pagesa d'Eivissa* no fou estrenada a Eivissa fins al cap de nou anys de la seua estrena a Barcelona; fou el maig de 1896 i a càrrec d'una companyia catalana de pas per Eivissa i amb la qual va finalitzar la temporada teatral 1895-96. Les cròniques del moment no foren gaire favorables: diuen que la representació va tenir alts i baixos, amb moments ben interpretats i altres, no tant. El públic únicament omplí la meitat de l'aforament del teatre. «L'obra dramàticament i literàriament és considerada de les bones; però si l'intent de l'autor fou presentar els costums dels nostres pagesos, no ho va fer d'una manera exacta en els costums que exposa i que deixa molts d'ells, quasi tots els més típics, en el tinter».¹³

De temàtica semblant és *Dins Mallorca* (1881), l'acció de la qual transcorre al poble de Binissalem. La importància de la dramaturgia de Bordas queda palesa en el quadern número 154 de la Biblioteca Popular d'Autors Catalans, que inclou una breu biografia i la seua obra *Món de mones*.

En data indeterminada la família es traslladà a viure a Girona. Entre els anys 1886 i 1889 el trobam com a professor del col·legi de Sant Narcís d'aquella ciutat. La seua fama com a literat va fer que freqüentment formàs part de múlti-

13. *Diario de Ibiza*, 25 de maig de 1896.

ples jurats de jocs florals, premis literaris, etc. I així, l'any 1889 fou president del certamen convocat per l'Associació Literària de Girona.

Ramon Bordas morí el 14 de gener de 1906 a Castelló d'Empúries. Tenia 68 anys. Un carrer, on havia nascut, segons acord de l'Ajuntament del mes d'abril d'aquell mateix any i que fins llavors havia dut el nom de carrer de la Llana, duu ara el seu nom. També la biblioteca municipal del poble és designada amb el seu nom, des de 1983, quan fou creada.¹⁴

Una revista tan prestigiosa com *L'Esquella de la Torratxa* publicà una necrològica que explica perfectament el teatre de Ramon Bordas. Com molts autors de la Renaixença, no va saber adaptar-se als nous models teatrals que procedien d'Europa, com és el cas del teatre del Modernisme. També el públic reclamava altres formes teatrals allunyades dels costumisme: «Ha mort a Castelló d'Empúries, la seva vila natal, D. Ramon Bordas i Estragués, autor dramàtic que havia enriquit l'escena catalana amb un gran nombre d'obres aplaudides sobre tot en els seus primers temps, en què la forma d'elles es conformava amb el gust del públic. Entre les més celebrades, *La flor de la muntanya*, arribà a fer-se popular.

«El teatre ha anat evolucionant, mes el Sr. Bordas es mantenia refractari a tota renovació. Així i tot, era estimat i considerat per sa constància, i per son entusiasme que no aconseguí minvar mai la neu dels anys, a l'anar-se apropant el natural desenvolupament del drama o de la comèdia de la vida. La vida del senyor Bordas seguí un model d'honorabilitat».¹⁵

14. RIPOLL I CORNELL, Esteve (2001). «Ramon Bordas i Estragués, un dramaturg de Castelló en el temps de la Renaixença». *Revista de Girona*, núm. 204, gener-febrer p. 40-43. Inclou un extens fragment del discurs de Bordas com a president del Certamen Literari de Girona de 1889, on mostra una abrandada defensa del catalanisme. En llengua catalana pronuncià el discurs a pesar que no era la llengua oficial de l'Associació.

15. *L'Esquella de la Torratxa*. *Periòdic satíric, humorístic, il·lustrat i literari*. Any 28, núm. 1412, 26 de gener de 1906.

Al cap de molts anys, el 1940, el fill de Bordas i Estragués, el protagonista del nostre article, quan es trobava exiliat a França, evocava la llunyana figura del pare:

«M'ha explicat que, contràriament al que molts creuen, ell no és fill de Castelló d'Empúries, sinó d'Eivissa, on el seu pare, que era professor de Filosofia i lletres, anà a fundar l'institut de segon ensenyament cap al 1876.

–El meu pare –conta el senyor Bordes– va ser una figura de la Renaixença literària de la nostra terra. Va escriure diverses obres teatrals (...*La pagesa d'Eivissa*...). Fou també un patriota perseguit per Narváez perquè en una de les seves obres teatrals, *Coses del dia*, el personatge que per imperatiu de la llei –parla en castellà no gaire edificant. El meu pare va ser dos o tres cops president dels Jocs Florals. Amant de la nostra terra i de totes les seves manifestacions espirituals, va ensenyar-me a estimar tot el que ell estimava. Ell sí que era fill de Castelló d'Empúries, on tenia la cases i les finques que, si no me les han preses, encara són meves».¹⁶

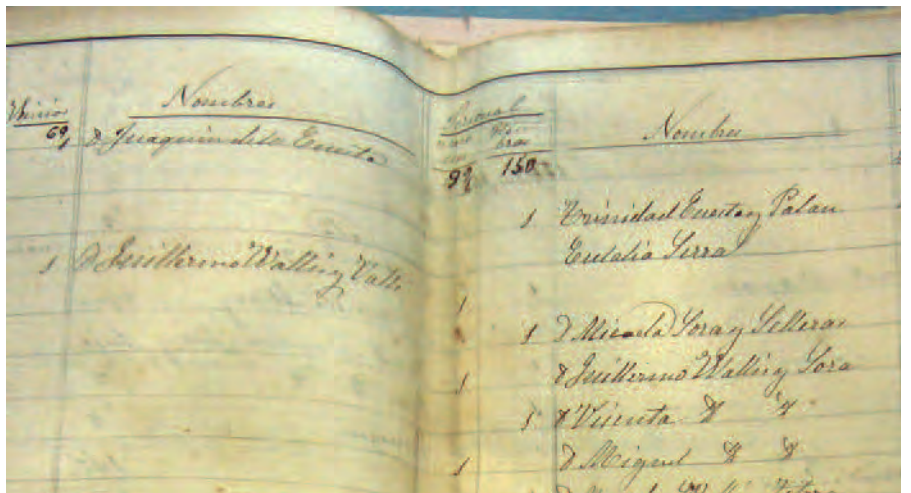
Josep Bordas de la Cuesta

De moment són una incògnita els anys de formació de Josep Bordas. Se sap que va fer el batxillerat a Figueres.¹⁷ El 1903 vivia a Barcelona i fou un dels socis fundadors del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI). Aquesta organització catalanista, creada aquell any, tenia bàsicament una funció educativa i mutual. Més endavant incidí en les reivindicacions laborals.¹⁸ Bordas fou el tercer president d'aquesta associació, en el període que abraça els anys 1905 i 1908. Durant la presidència de Bordas, el CADCI canvià la seu de l'entitat, que passà del carrer de la Borla a un altre de molt més ampli, al nú-

16. BLADÉ I DESUMVILA, Artur (2006). *Obra completa. Cicle de l'exili i. L'exiliada*. Valls: Cossetània Editors, p. 279.

17. BLADÉ I DESUMVILA, Artur (2006). p. 279.

18. www.veuobrera.org. Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria.

Padró de vesins de Dalt Vila de 1871 amb la inscripció de Joaquín de la Cuesta Navarro i Trinitat de la Cuesta Palau.

mero 25 del carrer Comtal. Per primera vegada, l'entitat organitzà a Barcelona un curs de taquigrafia, que també s'impartí en català.¹⁹ També fundà unes escoles mercantils.

Des de les darreries del segle XIX, en plena guerra de Cuba, Bordas pertanyia al partit Unió Catalanista, de caire conservador i que era encapçalat per Prat de la Riba, fins que l'abandonà el 1899. La militància de Bordas fou llarga i el 1912 anà a València a una concentració contra els republicans, antiautonomistes, de Blasco Ibáñez. En els últims moments de pertànyer al

19. Notes extretes de la consulta de l'hemeroteca digital de *La Vanguardia*, de Barcelona.

CADCI, coincidí amb personatges que arribaren a destacar, com Rafael de Campalans o Josep Tarradellas.²⁰

La presidència de Bordas acabà de manera abrupta, quan fou acusat d'un seguit de fraus econòmics al CADCI. Tot seguit s'exilià a Alemanya. Però vegem-ho en paraules de Ramon Noguer, que ja expliquen el caràcter difícil del nostre protagonista, que es repetirà en altres moments de la seua vida i que tants de problemes li ocasionarà:

«Puig i Esteve, doncs, n'era el quart president. El primer ho fou en Josep Font, soci número u de l'enti-

20. BLADÉ I DESUMVILA, Artur (2006). p. 281.

Visita, el 1931, del president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià, a Castelló d'Empúries. A la seua esquerra, amb el bastó de batle, Josep Bordas de la Cuesta.

tat i, per tant, si no l'únic fundador, un dels fundadors. Després d'en Josep Font ho fou en Josep Bordas de la Cuesta, durant més temps, ja que ho fou tres o quatre anys. Bordas de la Cuesta es pot ben dir que era el cap d'aquell estol de dependents fundadors de l'entitat i hauria, segurament, estat president indefinidament si no fos per les condicions del seu caràcter, que el feren renyir amb la major part dels companys, i per algunes altres coses més delicades, segons sembla, que ocorregueren durant la seva presidència. El fet és que no sols l'abandonà, sinó que àdhuc es retirà o fou donat de baixa de la Societat i que, uns anys després, en venir la guerra europea del 1914, es trobava a Alemanya, d'on crec que no va tornar fins acabada la guerra. Més tard jo me'l vaig trobar d'alcalde de Castelló d'Empúries, on Bordas va néixer, població important del meu districte de Figueres, quan vaig ésser diputat provincial per aquest, any 1921, i va ésser un dels alcaldes i dels ajuntaments que em varen donar més feina, no sempre ben agradosa. A Bordas de la Cuesta el trobem després a París, durant la Dictadura de Primo de Rivera i embolicat en el famós –per ridícul– *cop* de Prats de Molló; un dels acòlits de D. Francesc Macià en ésser aquest President de Catalunya; diputat a les Corts Constituents de la República elegit per Barcelona; altra vegada alcalde de Castelló en deixar d'ésser diputat, i, finalment, com tots nosaltres, en un llarg exili a França.»²¹

21. NOGUER I COMET, Ramon (2000). *Al llarg de la meua vida*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 147.

Retornat d'Alemanya, es va establir a Castelló d'Empúries.

S'instal·la a Castelló d'Empúries

A partir de 1921 Josep Bordas s'implicà d'una manera decidida en la política del poble del seu pare, Castelló d'Empúries. En un míting va fer una defensa aferrissada de la necessitat de canalitzar el riu la Muga, que causava freqüents inundacions al municipi. Recordem que el riu neix als Pirineus, vora la muntanya del Montnegre, i després d'un breu recorregut, desemboca al golf de Roses, entre els aiguamolls de l'Empordà i d'Empuriabrava, ambdós del terme municipal de Castelló. Després de l'abrandada intervenció de Bordas, es constituí una Junta de Poble que encapçalà ell mateix i que li serví de plataforma per dedicar-se a la política. Amb altres, fundà el Centre Nacionalista, que més endavant canvià el nom pel de Centre Català, entitat que destacà per portar endavant diverses iniciatives, com la creació d'una escola de llengua catalana a Castelló, cosa ben innovadora en aquell temps.

La candidatura del Centre Nacionalista, encapçalada per Bordas, guanyà les eleccions a l'alcaldia de febrer de 1922. El seu tarannà catalanista, populista i proper a l'església, als propietaris i a les institucions cíviqües i recreatives del poble, li fou molt favorable i la seua elecció trencà amb una inèrcia de trenta anys de bipartidisme que s'alternaven en el poder local els cacs liberals i els conservadors. «Paradoxalment, ningú no hagués sospitat mai que aquell home, que ha-

via trencat amb l'encarcarament de la Restauració seria, posteriorment, el responsable de la radicalització i polarització social i política de Castelló des dels anys vint fins al final de la guerra. El municipi restà dividit entre els seus detractors, coneguts com els negres, i els seus seguidors, anomenats bordistes o blancs. Així doncs, fou, sens dubte, un dels personatges més inversemblants, controvertits i polèmics dels anys anteriors a l'esclat de la guerra civil.»²²

Com a batle organitzà tota mena d'actes culturals com els Jocs Florals de l'Empordà, l'any 1922, amb la intervenció d'Eugeni d'Ors, Carles Riba o Prudenci Bertrana, entre d'altres figures cabdals del moment. Però els èxits en el pla cultural tengueren com a contrapartida els atacs dels simpatitzants a Castelló de la Unió Monàrquica Nacional, partit conservador que encapçalava a Catalunya Alfons Sala, i que tengueren el suport del governador civil de Girona, que aviat acusà l'Ajuntament de Castelló de desviació de diners i de la manca de documents essencials de tot ajuntament, com poden ser fulls d'allistaments de futurs soldats, els censos i els repartiments generals de contribucions. Molts d'aquests documents eren d'obligada confecció cada cinc anys, per la qual cosa, si mancaven, era per la desídia de l'anterior batle.

A pesar del suport de la majoria del poble, en especial del rector, d'un grup de propietaris, exbatles i altres personalitats de la vila, el governador suspengué de funcions el batle Bordas i els sis regidors nacionalistes que li donaven suport. Bordas fou processat pel jutge d'instrucció de Figueres. Finalment, l'Audiència de Girona va decretar el sobreseïment de la causa el 17 d'agost de 1923. El consistori encapçalat per Bordas tornà a prendre possessió i diverses personalitats de la

22. ROIG SIMON, Marisa (2000). «De la irrupció del nacionalisme a l'esclat de la guerra civil (1922-1939): Josep Bordas de la Cuesta, Jaume Compte i Vicenç Figueras», a *Gent de Castelló*, p. 59 i ss.

Mancomunitat i diputats a Corts espanyoles celebraren el retorn de Bordas, que fou obsequiat amb una vara de comandament costejada per subscripció popular. Poc temps va gaudir de la nova situació, ja que el 13 de setembre es decretà l'estat de setge i Primo de Rivera va arribar al poder. Bordas passà de nou sis mesos empresonat a Figueres i finalment pogué marxar exiliat a França.²³

La intervenció de Bordas en els fets de Prats de Molló

Francesc Macià i l'Estat Català lluitaren contra la dictadura de Primo de Rivera i planificaren una invasió armada des de França per poder proclamar tot seguit la república catalana. Josep Bordas, que ja es trobava a França, era el secretari i el tresorer administrador dels béns d'Estat Català. Fou designat per Macià el seu lloctinent per a les qüestions polítiques. Els conspiradors, encapçalats per Macià, foren delatats per algun dels instructors militars italians que havien de formar-los en la instrucció militar i els membres de les forces catalanes foren detinguts per la policia francesa. Macià, Bordas i els altres disset dirigents foren jutjats a París i condemnats a simples expulsions del territori francès i a multes econòmiques.²⁴ Bordas marxà desterrat a Bèlgica.

El gener de 1930, acabada la dictadura de Primo de Rivera i restablert el govern constitucional, el general Dámaso Berenguer decretà una amnistia per als presos i expatriats polítics, però sembla que Josep Bordas no fou inclòs en aquella disposició i es va veure obligat a romandre a Bèlgica, i així, quan el juliol de 1930 fou reorganitzat a Castelló d'Empúries el Centre Català, ara dins l'òrbita d'Estat Català de Francesc Macià, Bordas mostrà la seua adhesió al Centre amb una carta signada a Brussel·les.

Finalment Bordas tornà a Castelló el 25 de març de 1931 amb

Carrer de Ramon Bordas, on es troba la casa pairal de la família Bordas, del poble de Castelló d'Empúries (fotografia: Felip Cirer Costa).

l'ampliació del decret d'amnistia; fou rebut com un autèntic màrtir nacionalista. Faltaven uns pocs dies per a les eleccions municipals del 12 d'abril, que ell tornà a encapçalar i que guanyà de manera clara. Tenia Bordas tal pes polític que tot seguit fou designat membre i president de la Comissió Provincial de Girona, que havia de solucionar els problemes de la constitució dels nous ajuntaments republicans.

El dimarts 14 d'abril de 1931, Francesc Macià va proclamar la República Catalana des del balcó de la Generalitat, a Barcelona. Aviat la notícia s'estengué per tots els pobles. A Castelló d'Empúries es formà una manifestació que al toc de La Marselesesa, per part de la cobla Els Rossinyols, va recórrer els carrers del poble fins a arribar a la plaça de la Casa de la Vila, on Bordas proclamà també la República des del balcó. Tot seguit, una comissió d'aquest poble es desplaçà al vesí poble de Fortià amb l'acompanyament de la cobla Els Rossinyols, on es desenvolupà un acte semblant. Després d'e-

legir la Junta de Defensa de la República, enviaren una còpia de l'acta al mateix Francesc Macià i al governador civil de Girona.²⁵

La nova arribada de Bordas a la batlia de Castelló provocà un enfrontament entre bordistes i antibordistes, com ja havia passat en l'anterior període de la seua batlia. Bordas continuava molt proper a Macià. Hi hagué, com a molts de llocs, una laïcització en tots els àmbits, com per exemple, que emmu-dissin les campanes de les esglésies.

Diputat a les corts constituents de 1931

Després de la proclamació de la República, el juny de 1931 es convocaren eleccions a corts constituents. Semblava que a Girona hi hauria una coalició republicana amb diversos partits d'aquesta tendència, però rivalitats entre els militants dels partits d'esquerra varen fer que Es-

23. ROIG SIMON, Marisa (2000).

24. *Gran Enciclopèdia Catalana*, veu «Prats de Molló, fets».

25. Pàgina web de l'Ajuntament de Fortià. Història. La II República i la Guerra Civil.

Fotografia de diversos diputats d'Esquerra Catalana. A dalt, a la dreta, Josep Bordas de la Cuesta.

l'Alt Empordà (Companys proclamà l'Estat Català dins de la República Federal Espanyola), l'Ajuntament Catalana fou destituït i Bordas fou de nou empresonat a Figueres.

Fou jutjat el juny de 1935 en consell de guerra celebrat a Barcelona. Fou acusat per un escrit subscrit per 35 vesins de Castelló del delictes d'auxili a la rebel·lió militar. El pregoner del poble anuncià la vaga general i posteriorment, Bordas, des del balcó de l'Ajuntament, anuncià que notícies radiofòniques deien que s'havia proclamat pel govern de la Generalitat l'Estat Català Federal i que es rompien les relacions amb el govern espanyol. Únicament cinc dels denunciants ratificaren la denúncia. El fiscal demanà una pena de sis anys de presó. El defensor de Bordas va fer constar que únicament cinc vesins es ratificaren; que Bordas sempre havia obrat en benefici del seu poble i que també havia estat diputat constituent. Fou condemnat a vuit mesos de presó.²⁹

El febrer de 1936, amb el triomf a les urnes del Front d'Esquerres, fou alliberat i recuperà l'alcaldia del seu poble. Quan fou posat en llibertat, un nombre important de persones l'esperava a la sortida de la presó i l'arribada a Castelló fou multitudinària, amb els balcons engalanats. Es dirigí als presents des del balcó de l'Ajuntament i tot seguit Bordas i els regidors prengueren possessió dels seus càrrecs.³⁰

Encara durà poc temps com a alcalde. Tornà a ingressar a la presó, aquesta vegada acusat de frau a la caixa municipal.

Al començament de la Guerra Civil sembla que Bordas formà inicialment part del Comitè de Milícies Antifeixistes; va patir persecucions i amenaces personals; finalment, a les darreries de 1937 va dimitir. Posteriorment marxà a França.³¹

tat Català rompés a l'últim moment. Estat Català fou un dels partits que passà a formar part d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i Bordas fou inclòs en la llista d'ERC per la circumscripció de Barcelona.

De la documentació de l'Arxiu del Congrés dels Diputats i referida a Josep Bordas hi ha en primer lloc la certificació del Secretari General del Govern de la Generalitat de Catalunya i de la Junta Provincial del Cens Electoral de Barcelona, Jacinto Vega March, amb els resultats de les eleccions a corts constituents celebrades el 28 de juny de 1931. Bordas és el candidat situat en onzè lloc segons el nombre de vots obtinguts (106.734 vots). La circumscripció de la província de Barcelona elegia quinze diputats. També hi consta la seua credencial de diputat a corts constituents, de data de 4 de juliol de 1931. En el mateix arxiu hi ha una fotografia individual de Bordas, juntament amb els altres diputats d'Esquerra Catalana. L'ocupació professional que allí consta és la de «propietari».²⁶

Bordas fou adscrit a la comissió parlamentària de Foment. La seua activitat parlamentària no sembla que fos gaire llúida: «[Bordas] Sense experiència parlamentària prèvia, fou elegit diputat per la circums-

cripció de Barcelona-província el 1931 en les Corts Constituents. Membre de la minoria d'Esquerra, no actuaria activament en les discussions parlamentàries. Votaria afirmativament la Constitució, l'Estatut, la Reforma Agrària i la Llei de Congregacions Religioses.»²⁷

Els periòdics d'aquell moment recullen que en el plenari del divendres 6 de maig de 1932 es va concedir el suplicatori per processar Bordas. La crònica diu el següent: «Concessió de suplicatori. Se suspèn el debat a les vuit, i el Congrés passa a reunir-se en sessió secreta. A les nou es reprèn la sessió pública i es dóna compte d'haver-se concedit el suplicatori per procedir [sic] al Sr. Josep Bordas de la Cuesta. Es llegeix l'ordre del dia per al dimarts i s'aixeca la sessió. Són les nou i cinc».²⁸

Mentre era diputat a Madrid, continuava com a batle de Castelló. Guanyà també les eleccions municipals de gener de 1934, encara que aquesta vegada per molt pocs vots de diferència.

Arran de la seua participació en els Fets del Sis d'Octubre de 1934 a

27. www.memoriaesquerra.cat. Biografia de Josep Bordas i de la Cuesta. Fundació Josep Irla, 2013.

28. *La Vanguardia*, 7 de maig de 1932. Una nota semblant recull *Diario de Ibiza* del mateix dia, però tampoc no diu res de l'assumpte objecte de suplicatori. Però en lloc de procedir, diu, correctament, processar. No fa cap referència a l'origen eivissenc del diputat.

29. *La Vanguardia*, 22 de juny de 1935.

30. *La Vanguardia*, 25 de febrer de 1936.

31. *Hora nova (Periòdic Independent de l'Empordà)*, 22 de juny de 2010. «Una investigació descobreix els darrers anys de Josep Bordas de la Cuesta a Mèxic».

26. Devem a l'amabilitat de la diputada per Balears, Sofia Hernanz Costa, poder disposar d'aquesta documentació referida a Bordas i que es troba a l'arxiu del Congrés dels Diputats.

L'exili i el misteri sobre el lloc de mort de Bordas

El 1938 Bordas abandonà el càrrec que tenia a l'Ajuntament de Castelló d'Empúries i s'exilià a França.

De l'exili francès sabem algunes dades de Bordas de la mà d'Artur Bladé, que quan va sortir del camp de concentració situat a la Catalunya Nord es traslladà a Montpeller, on les autoritats franceses tenien una millor disposició cap als refugiats catalans, en especial als que la Fundació Ramon Llull, constituïda a París, avalava per haver tengut un càrrec oficial o un cert prestigi polític, artístic, literari, etc. Aquest era el cas de dos diputats a corts constituents: Bordas de la Cuesta i Joan Loperena. Els refugiats catalans eren una cinquantena. Una descripció del físic de Bordas en els anys d'exili a França la trobam en les memòries de Bladé: «Aquella tarda, en el mateix establiment, reconec l'ancià refugiat que vaig veure a París, a la casa del boulevard Haussman, parlant amb el periodista Domènec de Bellmunt. És, en efecte, el senyor Bordes [sic] de la Cuesta. Vestit de negre, amb el cabell blanc i les ulleretes de pescic, no riu mai i sembla la imatge de l'austeritat. Presideix una tertúlia que parla animadament del tema del dia: Anglaterra acaba de decretar el servei militar obligatori. Aquest esdeveniment, realment sensacional i de mal averany, ha estat, paradoxalment, una bona notícia per alguns exiliats que no temen l'esclat d'una altra gran guerra; al contrari, sembla que l'esperin. I el senyor Bordes (que comentava, amb els ulls brillants, una frase de l'editorial de *Le Temps* d'avui: "Hitler et non Winston Churchill a été le sergent recruteur de l'Angleterre") semblava rejuvenit».³²

Bladé diu que Bordas és el més vell dels confinats catalans i li judica més de setanta anys, quan no arribava als 63.

Durant tota la seua estada a França passà per moltes dificultats

econòmiques i de salut. Entre els altres catalans, es comentava que durant l'estada a París hagué de vendre fins i tot la dentadura postissa, per la qual cosa no podia menjar més que dolços.³³ També va patir una greu malaltia de la qual semblava que no es recuperaria; es queixava que la resta de catalans no es preocuparen d'ell. Abans de marxar a Marsella, el març de 1942, amb el propòsit d'embarcar cap a Amèrica, va vendre totes les seues pertinences.³⁴

El seu rastre es perdia i la llegenda deia que morí a bord del vaixell que el traslladava a Mèxic a causa de la ingesta d'un excés de menjar, en especial de dolços. Altres fonts deien que va viure durant un temps a Mèxic, on treballà de mestre i que compartí l'exili amb altres catalans com a membre dels casals catalans. L'investigador castellaní Jordi Canet,³⁵ director del centre de Recerca i Difusió de la Història Local de l'Ajuntament de Castelló d'Empúries, ha cercat informació sobre diversos personatges castellanins i a l'arxiu del Ministeri d'Affers Exteriors, Madrid, Fons d'Auxili als Refugiats Espanyols (JARE), a l'expedient de Josep Bordas de la Cuesta, trobà diverses notes sobre el nostre personatge, amb la qual cosa ha establert de manera definitiva els últims anys de l'eivissenc Josep Bordas: ja a França, passà diversos anys en camps de concentració de la Catalunya Nord; rebia una ajuda mensual de 1.000 francs amb la qual va poder subsistir. El maig de 1942 s'embarcà en el vapor portuguès *Nyassa* cap a Mèxic, amb escala a Orà i Casablanca; desembarcà a Veracruz i tot seguit marxà cap a Mèxic DF i s'allotjà a l'Hotel Bayona, des d'on va sol·licitar el subsidi que la Junta d'Auxili als Re-

Façana de l'Ajuntament de Castelló d'Empúries (fotografia: Felip Cirer Costa).

fugiats Espanyols donava als espanyols procedents de França. El reclamà diverses vegades però no se sap si l'aconseguí. La seua situació econòmica era molt precària. Va rebre el socors d'arribada i la targeta sanitària. En aquestes sol·licituds es troben diverses dades ben interessants: tenia seixanta-cinc anys i era solter, constava com a publicista; en uns documents apareix com a natural d'Eivissa i en altres llocs diu que era de Castelló, diputat a corts constituents per Barcelona, que no tenia cap feina a Mèxic, per la qual cosa no obtenia cap remuneració econòmica i sol·licitava el subsidi i la targeta sanitària.

Un altre document donat a conèixer per Canet és la inscripció de la defunció del refugiat espanyol «Josep Bordas de la Cuesta, de 65 anys d'edat i natural de Castelló d'Empúries, Girona, Espanya, esdevinguda en aquesta capital els primers dies del mes de febrer de 1943. El difunt va viure al carrer del Buen Tono, Mèxic DC, no feia encara un any que havia arribat a Mèxic.»³⁶

Una vida ben atzarosa d'un eivissenc que no tenim notícia que mai més hagués tornat a la seua illa nativa.

FELIP CIRER COSTA ■

32. BLADÉ I DESUMVILA, Artur (2006), p. 113.

33. BLADÉ I DESUMVILA, Artur (2010). *Obra completa. Cicle de l'exili III. L'exiliada. Segona part*. Valls: Cossetània Edicions, p. 228.

34. BLADÉ I DESUMVILA, Artur (2010), p. 276.

35. CANET AVILÉS, Jordi (2011). «1939: l'exili republicà castellaní», a *2n Congrés de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Figueres, p. 403-425.

36. CANET AVILÉS, Jordi (2011), p. 410.